

Podrška razvoju darovitih učenika – procjene učitelja razredne nastave¹

PRETHODNO PRIOPĆENJE

Primljen: 20. 6. 2024.

Prihvaćen: 29. 10. 2024.

UDK

159.928-053.5

159.928-047.27

376-056.45

<https://doi.org/10.59549/n.165.3-4.5>

Ana Majić,
prof. psihologije

Centar izvrsnosti Splitsko-
dalmatinske županije, Split
anamajic@ci-sdz.hr

Lorelaj Lukačin,
prof. psihologije

Centar izvrsnosti Splitsko-
dalmatinske županije, Split
lorelajlukacin@ci-sdz.hr

Zorana Bašić-Plazibat,
prof. psihologije

Centar izvrsnosti Splitsko-
dalmatinske županije, Split
zoranabasic@ci-sdz.hr

Sažetak

Darovitim učenicima potrebna je sustavna odgojno-obrazovna podrška kako bi imali priliku ostvariti svoje potencijale. Cilj ovog istraživanja je analizirati trenutno stanje rada s darovitim učenicima u osnovnim školama tri hrvatske županije: Splitsko-dalmatinskoj, Osječko-baranjskoj i Virovitičko-podravskoj. Anketni upitnik, konstruiran za potrebe istraživanja, je proveden na ukupno 483 učitelja razredne nastave u 171 osnovnoj školi. Ispitani su načini identifikacije darovitih učenika, pružanje podrške istima, interes učitelja za edukacije u području darovitosti te su provjerene razlike na navedenim varijablama između županija. Dobiveni rezultati upućuju na to kako se u većini škola najčešće provodi subjektivna procjena kao način identifikacije, a podrška se najčešće pruža u kontekstu dodatne nastave i natjecanja. Učitelji također iskazuju visoki interes za edukacije i daljnji razvoj u području darovitosti.

Ključne riječi: identifikacija darovitosti; obrazovanje darovitih učenika; zakonski okvir rada s darovitim učenicima.

¹ *Napomena.* Istraživanje u Osječko-baranjskoj i Virovitičko-podravskoj županiji provedeno je u sklopu projekta: “04-UBS-Š-0619/22-14 / Regionalni znanstveni centar Panonske Hrvatske” sufinanciranog od strane EGP financijskog mehanizam te se provodio u okviru programa „Lokalni razvoj i smanjenje siromaštva“.

Prema hrvatskom Pravilniku o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika (1991, str. 1) darovitost se definira kao „...sklop osobina koje učeniku omogućavaju trajno postignuće natprosječnih rezultata u jednom ili više područja ljudske djelatnosti, a uvjetovano je visokim stupnjem razvijenosti pojedinih sposobnosti, osobnom motivacijom i izvanjskim poticanjem.” Daroviti učenici se svrstavaju u kategoriju učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, no u našem školskom sustavu često su zanemareni dok se veća pozornost usmjerava na učenike s teškoćama.

Zakonski okvir rada s darovitim učenicima u Republici Hrvatskoj je zastario, neusklađen je s reformama koje su se dogodile u sustavu odgoja i obrazovanja te se ne primjenjuje sustavno u svim školama. Zakonodavstvo koje se tiče edukacije darovitih učenika, uključujući Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi te Pravilnik o obrazovanju darovitih učenika, postavlja osnovne smjernice, ali ostavlja mnogo prostora za interpretaciju na lokalnoj razini. Ovo dovodi do varijacija u pristupu i kvaliteti edukacije darovitih učenika između različitih škola i regija. Postojeća regulativa naglašava potrebu za individualiziranim pristupom u edukaciji darovitih učenika i potiče razvoj posebnih programa, no često nedostaju konkretna podrška i resursi za njihovo provođenje. Ovaj pristup zahtijeva dodatne napore od strane obrazovnih institucija, stručne službe škole te učitelja i nastavnika, kao i potrebu za njihovim kontinuiranim usavršavanjem kako bi se adekvatno odgovorilo na potrebe darovitih učenika.

Smjernice za rad s darovitom djecom i učenicima (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2022) pružaju okvir za podršku darovitim učenicima, ali ne predstavljaju zakonsku obavezu za škole. Usmjerene su na identifikaciju i poticanje razvoja darovitih učenika kroz prilagođeni pristup i podršku. Smjernice naglašavaju važnost razumijevanja i prepoznavanja darovitosti, suradnje između obrazovnih institucija, roditelja i stručnjaka, te potrebu za specijaliziranom edukacijom nastavnika. Prema Smjernicama, ključne faze u radu s darovitim učenicima uključuju identifikaciju, podršku, praćenje i vrednovanje. Identifikacija je prvi korak, a sastoji od procesa *uočavanja*, odnosno prepoznavanja pokazatelja koji upućuju na darovitost te *utvrđivanja*, odnosno procjene i mjerenja osobina, kompetencija i sposobnosti u svrhu određivanja vrste i stupnja darovitosti. Podrška darovitim učenicima uključuje razlikovni ili individualizirani kurikulum unutar i izvan redovne nastave. Razlikovni (ili individualni) kurikulum pretpostavlja izmjene od nacionalnog kurikuluma u ishodišta učenja, pristupu učenju i poučavanju, uradcima, okružju učenja te tempu učenja. Razlikovni kurikulum izvan redovne nastave uključuje izborne predmete, dodatnu nastavu, natjecanja i ostale izvannastavne aktivnosti. Praćenje i vrednovanje darovitih učenika odnosi se na praćenje učenika u svim fazama odgojno-obrazovnog

sustava – od predškolskog do srednjoškolskog obrazovanja u svrhu prikupljanja informacija o učeniku i njegovom postignuću kako bi se vršile adekvatne preinake programa. Ipak, bez zakonske snage, primjena smjernica ovisi o inicijativi i resursima pojedinih škola i samih odgojno-obrazovnih djelatnika.

Kada je riječ o identifikaciji darovitih i potencijalno darovitih učenika, ona se u državi provodi neujednačeno i uvelike ovisi o dostupnosti instrumenata i stručnih suradnika psihologa koje još uvijek nemaju sve škole. U istraživanju koje su proveli Vlahović-Štetić i suradnici (2008) u Republici Hrvatskoj tek je 17% psihologa u osnovnim i 9,4% psihologa u srednjim školama navelo da se u njihovim ustanovama provodi sustavna i planska identifikacija darovitih učenika. Kada je riječ o korištenom instrumentariju, školski psiholozi su naveli kako najčešće koriste testove sposobnosti pri identifikaciji učenika, dok se testovi kreativnosti te upitnici procjena koriste u puno manjoj mjeri (Vlahović-Štetić i sur., 2008). Kako je to istraživanje provedeno početkom stoljeća, pretpostavka je da se stanje u međuvremenu barem u nekoj mjeri poboljšalo, posebice nakon izrade i objave skala za procjenu osobina darovite djece od strane učitelja i roditelja u sklopu projekta „ZadarZaDar“ koje su javno dostupne. U novijem istraživanju većina nastavnika i učitelja navodi kako se u njihovim školama identifikacija učenika provodi kada se primijeti potencijalna darovitost i to u nižim razredima osnovne škole (Nikčević-Milković, 2021).

Prema Pravilniku (1991), škole bi darovitim učenicima trebale omogućiti poticanje razvoja u kontekstu izbornih predmeta, izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti, rada s mentorom, rada po programima različite težine i složenosti, grupnog i individualnog rada, pristupu izvorima specifičnog znanja, kontakte sa stručnjacima iz područja interesa te raniji upis i akceleraciju što može uključivati završetak obrazovanja u kraćem periodu. Pregledom istraživanja o radu s darovitim učenicima, Nikčević-Milković (2021) navodi kako većina učitelja i nastavnika izjavljuje da se obogaćivanje kurikuluma uopće ne provodi ili uglavnom ne provodi u njihovoj školi, ali ih većina izjavljuje da se provodi sažimanje kurikuluma za darovite učenike. Sažimanje kurikuluma se odnosi na izostavljanje nekih ishoda ili dijelova ishoda koje je učenik već ostvario (MZO, 2022) Također, izjavljuju kako se preskakanje razreda većinom ne provodi, ali ih većina primjenjuje rad na projektima, rad u malim grupama te rad s mentorom za darovite učenike. Osim toga, tek trećina učitelja i nastavnika iz istog istraživanja izjavljuje kako uglavnom mijenjaju način rada kada je riječ o darovitim učenicima te ih usmjeravaju na dodatne i izvanškolske aktivnosti.

Educiranje učitelja, nastavnika i stručnih suradnika za rad s darovitimama ključan je korak ka utvrđivanju darovitosti kao i pružanju podrške darovitim učenicima u odgojno-obrazovnom sustavu. Istraživanja pokazuju kako je bolja educiranost učitelja o darovitosti jedan od ključnih faktora u preciznosti i točnosti uočavanja darovitosti

kod učenika (Škoda i sur., 2020). Interes prema edukacijama u tom području također postoji; prema starijim istraživanjima više od 90% psihologa i učitelja osnovnih škola te više od 80% psihologa i nastavnika srednjih škola zainteresirano je za stručno usavršavanje o darovitosti, specifično o temama uočavanja i utvrđivanja darovitosti te podršci i radu s darovitim učenicima (Vlahović-Štetić i sur., 2008). Moguće je da je današnje stanje drugačije, međutim kako nije došlo do velikih promjena u zakonskom okviru, pretpostavlja se da i dalje postoji velika potreba za izobrazbom odgojno-obrazovnih djelatnika u ovom području. Tome u prilog ide diplomski rad Zavalčić (2017) u kojem je također utvrđeno kako učiteljima nedostaju edukacije u području darovitosti, uz postojan interes za iste.

Cilj, problemi i hipoteze

Cilj ovog istraživanja je pregled trenutnog stanja u Republici Hrvatskoj vezanog za rad s darovitim učenicima u osnovnim školama iz perspektive učitelja razredne nastave iz tri hrvatske županije.

Problem ovog istraživanja je ispitati provodi li se i na koji način identifikacija i pružanje podrške darovitim učenicima u osnovnim školama u osnovnim školama u Splitsko-dalmatinskoj, Osječko-baranjskoj i Virovitičko-podravskoj županiji. U okviru ovog problema, postavlja se hipoteza:

H1: Pretpostavlja se postojanje nesustavne identifikacije i podrške darovitim učenicima, s naglaskom na češće subjektivne metode identifikacije i podrške u smjeru obogaćivanja kurikulumu (dodatna nastava).

Zbog nedostatka prijašnjih istraživanja u temi, razlike između županija vezane uz provedbu identifikacije i načina pružanja podrške darovitim učenicima ispituju se eksploratorno, kako bi se omogućio bolji uvid u rad s darovitim učenicima na razini županija.

Metoda

Ispitanici

U istraživanju provedenom u školskoj godini 2022./2023., sudjelovalo je 483 učitelja razredne nastave četvrtih razreda iz 171 osnovne škole iz tri županije: Splitsko-dalmatinske, Osječko-baranjske i Virovitičko-podravske.

U Splitsko-dalmatinskoj županiji istraživanje je provedeno u 92 škole, a upitnik je ispunilo 248 učitelja razredne nastave. Najveći dio uzorka su činile žene (94 %), prosječni radni staž je bio 23.16 (SD = 18.0) godina od kojih su u prosjeku 21.94 (SD = 11.9) godinu radili kao učitelji razredne nastave. Razredna odjeljenja u kojima rade imaju od dvoje do 28 učenika u razredu, a u prosjeku ih je 17.

U Osječko-baranjskoj županiji istraživanje je provedeno u 68 škola, a upitnik je ispunio 191 učitelj razredne nastave. Većinu uzorka činile su žene (92 %), prosječni radni staž iznosi 22.49 (SD = 10.7) godina, od kojih je u prosjeku 21.5 godina (SD = 10.6) na ovom radnom mjestu. Razredna odjeljenja u kojima rade imaju od jednog do 27 učenika u razredu, prosječno njih 12.

U Virovitičko-podravskoj županiji istraživanje je provedeno u 11 škola, a upitnik je ispunilo 44 učitelja od kojih su, također, većinom žene (93 %), s prosječnim radnim stažem na ovom radnom mjestu od 19.48 godina (SD = 9.93) te prosječnim ukupnim radnim stažem od 19.91 godine (SD = 10). Razredna odjeljenja u kojima rade imaju od dvoje do 25 učenika, a u prosjeku ih je 12.

Postupak

Istraživanje rada s potencijalno darovitim i visokomotiviranim učenicima provedeno je u sklopu projekta T4 „*Identifikacija učenika darovitih u području matematike*“ u kojem se provodi generacijsko testiranje darovitosti učenika četvrtih razreda osnovnih škola u pojedinim županijama. Istraživanje ima odobrenje MZO temeljeno na odobrenju AZOO. U školskoj godini 2022./2023. istraživanje je provedeno u tri hrvatske županije: Splitsko-dalmatinskoj, Osječko-baranjskoj te Virovitičko-podravskoj.

U istraživanju su mogli sudjelovati svi učenici četvrtih razreda prijavljenih škola, a učenici su za sudjelovanje prijavljivani temeljem suglasnosti njihovih roditelja. Roditelji su na roditeljskim sastancima upoznati s detaljima istraživanja, nakon čega su mogli potpisati suglasnost za sebe i dijete. Učitelji su u istraživanje uključeni na poziv školskog koordinatora, a pristali su na sudjelovanje u istraživanju potpisivanjem Izjave o tajnosti podataka, pri čemu im je objašnjeno da će sudjelovati u provedbi testiranja na razini škole, dok će oni sami popuniti Nominacijski upitnik o učenicima i Upitnik za učitelje.

Učitelji su ispunjavali Anketni upitnik za učitelje metodom papir-olovka u matičnim školama, koji im je dostavljen od strane školskih koordinatora projekta T4. Upitnik su nakon popunjavanja zatvarali u omotnice, kako bi se osigurala anonimnost, i slali, zajedno s ostalim projektnim materijalima, u Centar izvrsnosti SDŽ na skeniranje i daljnju obradu.

Instrumenti

Anketni upitnik za učitelje

Anketni upitnik za učitelje je instrument konstruiran za potrebe istraživanja podrške darovitim učenicima u školama, a sastoji se od 20 pitanja. Dio pitanja je

zatvorenog tipa (odgovori da/ne ili odabir od ponuđenih odgovora), a dio otvorenog tipa (npr. *navedi u kojim si edukacijama s temom darovitosti do sada sudjelovao/la*).

Pitanja u anketi odnose se na demografske podatke o učiteljima (spol, radno iskustvo i sl.), iskustva učitelja s identifikacijom i podrškom darovitim učenicima (npr. *provodi li se u vašoj školi postupak identifikacije darovitih učenika; na koji način ste do sada identificirali darovite učenike; ako ste do sada pružali podršku darovitim učenicima, označite na koji način/e*) te na njihovo iskustvo s edukacijama u području darovitosti i interes za iste (npr. *jeste li sudjelovali na edukacijama s temom darovitosti učenika*). Interes za edukacije je mjereno na način da su sudionici procjenjivali na skali Likertovog tipa od 1 (nimalo zainteresiran/a) do 5 (vrlo zainteresiran/a) pet ponuđenih područja edukacije: *općenito o darovitosti, zakonski okvir rada s darovitim, identifikacija darovitih, odgojno-obrazovna potpora darovitim te socio-emocionalna potpora darovitim*.

Rezultati

Identifikacija na razini škole

Više od polovice učitelja iz svih ispitanih županija navode kako se u njihovoj školi na neki način provodi identifikacija darovitih učenika. U Splitsko-dalmatinskoj županiji su u proces identifikacije najčešće uključeni učitelji (92 %) te stručna služba (80 %), dok je u Osječko-baranjskoj i Virovitičko-podravskoj županiji gotovo uvijek uključena stručna služba (98 %; 92 %), a učitelji nešto rjeđe (66 %; 76 %). Roditelji, kao aktivni sudionici identifikacije, su najrjeđe spomenuti u sve tri županije.

Zabrinjavajući je podatak o udjelu škola u kojima se identifikacija uopće ne provodi. U Splitsko-dalmatinskoj županiji tako 30,24 % učitelja navodi da se u njihovim školama ne provodi postupak identifikacije darovitosti, u Osječko-baranjskoj njih 34,55 %, a u Virovitičko-podravskoj čak 43,15 %,

U Tablici 1 se nalazi detaljan prikaz uključenih sudionika u proces identifikacije po školama u sve tri županije.

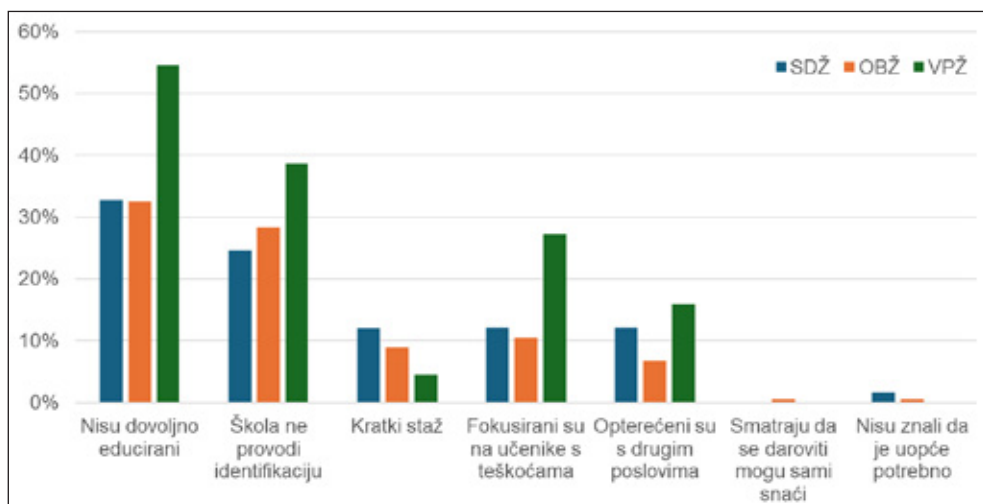
Table 1. Deskriptivni prikaz odgovora na pitanje „Tko sve aktivno sudjeluje u procesu identifikacije darovitih učenika?“

	Splitsko-dalmatinska županija		Osječko-baranjska županija		Virovitičko-podravaska županija	
	Frekvencija	Postotak	Frekvencija	Postotak	Frekvencija	Postotak
Stručna služba	7	2.82 %	25	13.09 %	4	9.09 %
Stručna služba i učitelji	34	13.71 %	25	13.09 %	8	18.18 %
Stručna služba i roditelji	/	/	/	/	1	2.27 %
Stručna služba i učenici	7	2.82 %	16	8.38 %	/	/
Stručna služba, učitelji i roditelji	5	2.02 %	2	1.05 %	2	4.55 %
Stručna služba, učitelji i učenici	30	12.1 %	29	15.18 %	5	11.36 %
Stručna služba, roditelji i učenici	/	/	2	1.05 %	/	/
Stručna služba, učitelji, roditelji i učenici	56	22.58 %	23	12.04 %	3	6.82 %
Učitelji	6	2.42 %	/	/	1	2.27 %
Učitelji i roditelji	1	0,4 %	/	/	/	/
Učitelji i učenici	15	6,05 %	1	0,52 %	/	/
Učitelji, roditelji i učenici	12	4,84 %	2	1,05 %	/	/
Učenici	/	/	/	/	1	2,27 %
Identifikacija se ne provodi	75	30,24 %	66	34,55 %	19	43,18 %
Ukupno	248	100 %	191	100 %	44	100 %

Iskustva učitelja s identifikacijom

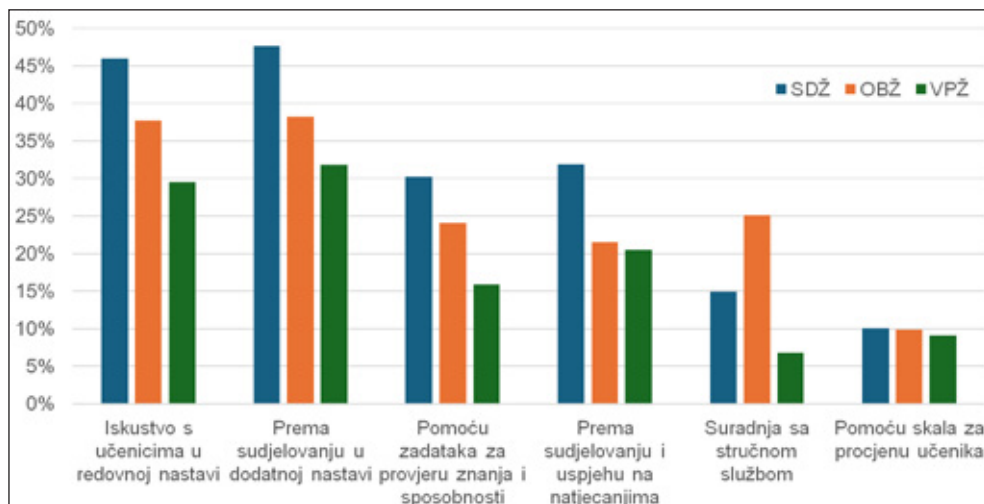
Osobno iskustvo s identifikacijom darovitih učenika ima 44 % učitelja iz Splitско-dalmatinske, 38 % iz Osječko-baranjske te 16 % učitelja iz Virovitičko-podravске županije.

Oni koji nemaju iskustva s identifikacijom kao najčešće razloge navode nedovoljnu educiranost te da se u njihovoj školi identifikacija ne provodi. Osim toga, učitelji spominju fokus na učenike s teškoćama, opterećenost drugim poslovima te kratki radni staž. Tek nekolicina učitelja navodi da nisu znali kako je potrebno ili da smatraju kako se daroviti mogu sami snaći. Odgovori učitelja se slično distribuiraju između županija s time da učitelji iz Virovitičko-podravске županije u većem postotku navode manjak edukacije, ne provođenje identifikacije u školi te fokus na učenike s teškoćama. Deskriptivni prikaz odgovora po županijama se nalazi na Slici 1, pri čemu je korišten postotak učitelja od ukupnog broja sudionika u istraživanju.

Slika 1. Prikaz odgovora na pitanje „Ukoliko NEMATE iskustvo u identifikaciji darovitih učenika, molimo vas označite koji se od navedenih razloga se odnose na Vas“

Oni koji imaju osobnog iskustva u identifikaciji darovitih učenika, najčešće navode kako identifikaciju provode na temelju iskustva s učenicima na redovnoj nastavi i sudjelovanju na dodatnoj nastavi. Osim toga često navode sudjelovanje i uspjeh na natjecanjima, zadatke za provjeru znanja i sposobnosti te suradnju sa stručnom službom škole. Skale za procjenu učenika se pojavljuje kao najrjeđa metoda osim u Virovitičko-podravskoj županiji gdje je najrjeđa suradnja sa stručnom službom. Deskriptivni prikaz odgovora po županijama se nalazi na Slici 2.

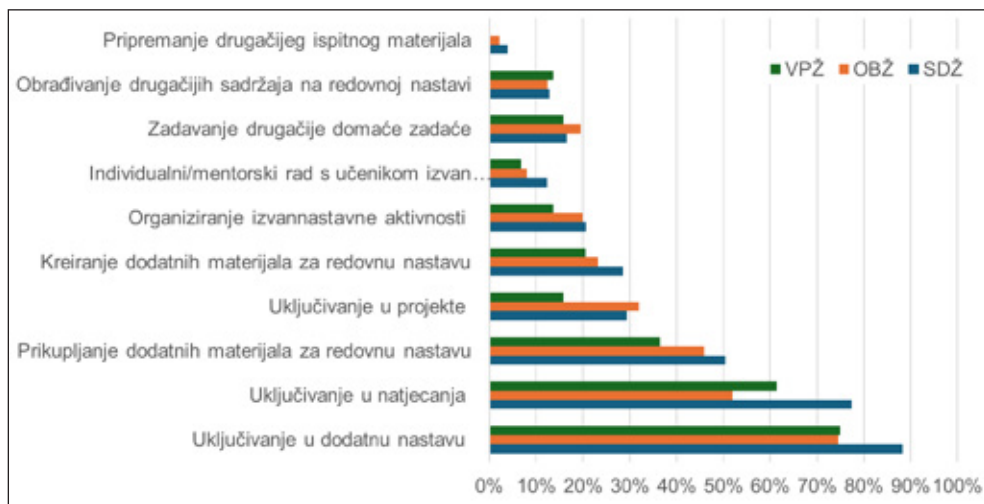
Slika 2. Prikaz odgovora na pitanje „Ukoliko IMATE iskustvo u identifikaciji darovitih učenika, molimo vas označite na koji način ste do sada identificirali darovite učenike“

Podrška darovitim učenicima

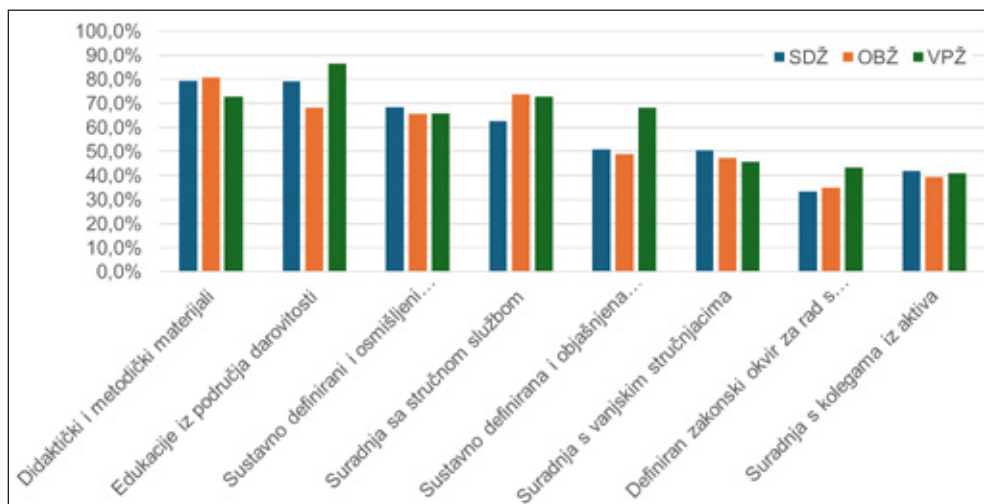
Kada je riječ o podršci darovitim učenicima, 89% učitelja iz Splitsko-dalmatinske te 75 % iz Osječko-baranjske i Virovitičko-podravske županije navode kako na neki način pružaju posebnu potporu darovitim učenicima. Najčešći način podrške je uključivanje učenika u dodatnu nastavu i natjecanja u području interesa/darovitosti. Nešto rjeđe vrste podrške uključuju prikupljanje dodatnih materijala za redovnu nastavu, uključivanje u projekte i izvannastavne aktivnosti u području interesa, kreiranje dodatnih materijala za redovnu nastavu te zadavanje drugačije domaće zadaće. Kao najrjeđe oblike podrške učitelji navode obrađivanje drugačijeg sadržaja tijekom redovne nastave, individualni/mentorski rad s učenikom te pripremu drugačijeg ispitnog materijala. Deskriptivni prikaz odgovora po županijama se nalazi na Slici 3.

Pomoć u identifikaciji i podršci

Za identifikaciju i rad s darovitim učenicima učitelji najviše smatraju kako bi im pomogli didaktički i metodički materijali te edukacije u području darovitosti. Također u velikoj mjeri navode suradnju sa stručnom službom te sustavno definirane i osmišljene načine pružanja potpore i identifikacije darovitih učenika. Nešto rjeđe navode suradnju s vanjskim stručnjacima i kolegama iz aktiva te zakonski definiran okvir za rad s darovitimima. Deskriptivni prikaz odgovora po županijama se nalazi na Slici 4.

Slika 3. Prikaz odgovora na pitanje „Ako pružate posebnu potporu, na koji način to radite?“

Slika 4. Prikaz odgovora na pitanje „Označite ono što smatrate da bi Vam pomoglo u identifikaciji i radu s darovitim učenicima.“

Interes za edukacije u području darovitosti

U Splitsko-dalmatinskoj županiji nešto više od polovice učitelja (53 %) navodi kako su sudjelovali na barem jednoj edukaciji s temom darovitosti, dok je to slučaj za 46 % učitelja u Virovitičko-podravskoj te 56 % učitelja u Osječko-baranjskoj županiji.

Učitelji iskazuju veliki interes za daljnje educiranje u području darovitosti, posebice vezano za odgojno-obrazovnu potporu darovitim učenicima te identifikaciju istih. Izražen je i visok interes za područje socio-emocionalne potpore darovitima, te nešto niži, ali i dalje visok interes za općenitu edukaciju o darovitosti te zakonskom okviru rada s darovitim. Deskriptivni prikaz procjena interesa za edukacije prikazan je u Tablici 2.

Tablica 2. Deskriptivni prikaz procjene interesa za edukacije o darovitosti

Područje interesa	N	M	SD	Raspon
Općenito o darovitosti (definicije, teorije i mitovi o darovitosti)	453	4.01	1.04	1 – 5
Zakonski okvir rada s darovitim	449	3.92	1.02	1 – 5
Identifikacija darovite djece	460	4.56	0.73	1 – 5
Odgojno-obrazovna potpora darovitima	462	4.65	0.64	1 – 5
Socio-emocionalna potpora darovitima	457	4.56	0.68	1 – 5

Razlike između županija

Kako bi se ispitalo postoje li statistički značajne razlike u iskustvima s identifikacijom i podrškom darovitim učenicima između učitelja razredne nastave iz tri ispitane županije, provedeni su hi-kvadrat testovi na svim pojedinačnim odgovorima.

U dijelu pitanja koja se odnose na razloge za neiskustvo u identifikaciji dobivena je statistički značajna razlika na odgovoru o kratkom radnom stažu, pri čemu učitelji iz Splitsko-dalmatinske županije češće navode staž kao razlog neiskustva, a učitelji iz Virovitičko-podravске najrjeđe odabiru taj odgovor. Kada je riječ o provedbi identifikacije, učitelji iz Splitsko-dalmatinske županije češće učenike identificiraju na temelju redovne nastave, sudjelovanja na dodatnoj nastavi te sudjelovanju i uspjehu na natjecanjima. Učitelji iz Osječko-baranjske ipak češće od ostalih surađuju sa stručnom službom prilikom identifikacije, dok je ta suradnja najrjeđa u Virovitičko-podravskoj županiji. Razlog te rjeđe suradnje vjerojatno je u nedostatku stručne službe koja je primjetnija u manjim mjestima.

Kod načina pružanja podrške učitelji iz ove tri županije značajno se razlikuju u čestini uključivanja učenika u dodatnu nastavu kao i natjecanja u području interesa, pri čemu su obje prakse češće u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Osim toga, dobivene su i razlike u tome što učitelji smatraju da bi im najviše pomoglo u radu s darovitim, gdje se ističu učitelji iz Virovitičko-podravске županije s izraženom potrebom za

edukacijama i bolje definiranim zakonskim okvirom. Također, učitelji iz Virovitičko-podravске i Osječko-baranjske županije češće navode potrebu za suradnjom sa stručnom službom škole u usporedbi s učiteljima iz Splitsko-dalmatinske županije. Detaljan prikaz rezultata hi-kvadrat testova nalazi se u Tablici 3.

Tablica 3. Prikaz statistički značajnih razlika (hi-kvadrat test) u odgovorima anketnog upitnika za učitelje škola Splitsko-dalmatinske, Osječko-baranjske i Virovitičko-podravске županije

Razlozi za neiskusťvo u identifikaciji	Postotak označenog odgovora			Hi-kvadrat	
	SDŽ	OBŽ	VPŽ	χ^2	p
Kratki radni staž	19.42 %	14.41 %	5.41%	9.2	0.01**
Naćini provedbe identifikacije					
Iskusťvo s ućenicima u redovnoj nastavi	45.97 %	19.37 %	29.55 %	34.5	0.00**
Prema sudjelovanju u dodatnoj nastavi	47.58 %	38.22 %	31.82 %	6.1	0.05*
Prema sudjelovanju i uspjehu na natjecanjima	31.85 %	21.47 %	20.45 %	6.9	0.03*
Suradnja sa stručnom službom	14.92 %	25.13 %	6.82 %	11.8	0.00**
Naćini pružanja podrške					
Ukljućivanje u dodatnu nastavu u području interesa	88.31 %	74.35 %	75.00 %	15.4	0.00**
Ukljućivanje u natjecanja u području interesa	77.42 %	51.83 %	61.36 %	31.8	0.00**
Pomoć u identifikaciji i podršci					
Edukacije iz područja darovitosti	79.03 %	68.06 %	86.36 %	10.1	0.01**
Suradnja sa stručnom službom	62.50 %	73.82 %	72.73 %	6.9	0.03*
Definiran zakonski okvir za rad s darovitim	33.47 %	35.08 %	56.82 %	9.0	0.01*

Napomena. *p<.05, **p<.0

Rasprava

U analizi podrške darovitim učenicima u osnovnim školama Republike Hrvatske, školske godine 2022./2023., koja je obuhvaćala tri županije, ispitana je perspektiva učitelja i učiteljica razredne nastave o provedbi identifikacije darovitosti u njihovim školama te njihovo osobno iskustvo u procesu identifikacije i pružanja podrške darovitim i potencijalno darovitim učenicima.

Identifikacija darovitih učenika

Više od polovice svih učitelja koji su sudjelovali u istraživanju navode da se u njihovoj školi provodi identifikacija darovitih, s time da je taj postotak najmanji u Virovitičko-podravskoj županiji. U Splitsko-dalmatinskoj županiji proces identifikacije najčešće obavljaju sami učitelji, dok je u druge dvije županije za identifikaciju češće odgovorna stručna služba škole. Cjelovitu identifikaciju koja uključuje stručnu službu, učitelje, roditelje i učenike provodi vrlo malo škola (23 % u SDŽ, 12 % u OBŽ i 7 % u VPŽ), dok se i suradnja stručne službe i učitelja prilikom procjene darovitosti javlja u malom broju škola (po 13 % u SDŽ i OBŽ, a 18 % u VPŽ). Ipak, i dalje postoji značajan broj škola u kojima se identifikacija uopće ne provodi (30 % u SDŽ; 35 % u OBŽ i 43 % u VPŽ), što ukazuje na nedostatke u sustavnom pristupu i potrebu za jasnijim smjernicama i podrškom na nacionalnoj razini. Ipak, dobiveni rezultati upućuju na pozitivan pomak u odnosu na istraživanje Vlahović-Štetić i suradnica (2008) gdje je sustavna identifikacija navedena u tek 17 % osnovnih škola. Osobno iskustvo u identifikaciji ima najveći postotak učitelja iz Splitsko-dalmatinske županije, što je i logično s obzirom da u toj županiji djeluje CI SDŽ koji sustavno radi sa školama na unaprjeđenju postupka identifikacije i koji na godišnjoj razini provodi identifikaciju darovitih u području matematike. Najmanji postotak učitelja s osobnim iskustvom u procesu identifikacije dolazi iz Virovitičko-podravske, što se može povezati s većom potrebom za edukacijama u području darovitosti u toj županiji i najvišim postotkom škola u kojima se identifikacija ne provodi te fokusom na učenicima s teškoćama. Međutim jedina razlika koja se pokazala značajnom kod pitanja o razlozima neiskustva je kratki radni staž, koji je češći razlog u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Ipak razlika u radnom stažu učitelja koji su ispunili upitnik iz ove tri županije nema. Ta pronađena razlika bi se mogla objasniti većom varijabilnosti u radnom stažu kod učitelja u Splitsko-dalmatinskoj županiji – više učitelja s dužim i kraćim radnim stažem u odnosu na preostale županije.

Nadalje, sam postupak identifikacije u sve tri županije najčešće se provodi temeljem iskustva na redovnoj nastavi i sudjelovanja u dodatnoj nastavi, što je posebno izraženo kod učitelja iz Splitsko-dalmatinske županije. Sudjelovanje i uspjeh

na natjecanjima su također česti kriteriji po kojem se identificira učenike, ponovno značajno izraženiji u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Važno je istaknuti da ovi postupci ne spadaju u strukturirane načine identifikacije, već se radi o subjektivnoj procjeni učitelja, što otvara prostor za brojne pogreške, poput precjenjivanja bistrih i motiviranih učenika ili podcjenjivanja učenika u posebnim skupinama (npr. djevojčice u STEM području, manjine, djeca iz socijalno i ekonomski ugroženih obitelji i sl.). Ovi su nalazi u skladu s postavljenom hipotezom o nesustavnosti identifikacije i većinskim korištenjem subjektivnim mjera procjene.

Skale za procjenu učenika i suradnja sa stručnom službom škole, metode koje bi učiteljima trebale biti primarne kod identifikacije, su najmanje korištene, s iznimkom učitelja iz Osječko-baranjske županije koji značajno češće surađuju sa stručnom službom. No, taj je postotak i dalje nizak te upućuje na potrebu za promjenama na nacionalnoj razini (vidi: Slika 2).

Podrška darovitim učenicima

Najčešće korištene metode u pružanju podrške darovitim učenicima jesu uključivanje u dodatnu nastavu i natjecanja u području interesa/darovitosti, posebno izražene kod učitelja u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Te se metode ubrajaju u razlikovni kurikulum izvan redovne nastave, zajedno s uključivanjem u projekte i izvannastavne aktivnosti što su nešto rjeđe, ali ipak postojeće metode. Osim toga, iako su učitelji navodili korištenje individualnog pristupa i podrške koje se svrstavaju u obogaćivanje sadržaja (obrada drugačijih sadržaja, domaće zadaće i ispitni materijali) ti oblici podrške nisu bili široko primjenjivani u jednoj županiji, s iznimkom prikupljanja materijala za rad na redovnoj nastavi koja je treća najčešća metoda podrške. Dobiveni rezultati ukazuju da učitelji češće koriste individualizirani kurikulum izvan redovne nastave za razliku od kurikuluma unutar redovne nastave. Individualizacija unutar redovne nastave zahtjeva postojanje Rješenja o primjerenom obliku školovanja koje je prema trenutnom zakonskom okviru praktično nemoguće dobiti na temelju darovitosti djeteta, čime bi se mogli objasniti dobiveni rezultati. Kao i kod identifikacije, dobiveni nalazi vezani uz pružanje podrške darovitim učenicima su u skladu s hipotezom o nesustavnom pružanju podrške te većinskim korištenjem podrške u smjeru obogaćivanja kurikuluma.

Pri procjeni resursa koji bi im pomogli da sustavnije pružaju podršku darovitim učenicima, učitelji su izrazili potrebu za didaktičkim i metodičkim materijalima, sustavno definiranim načinima pružanja podrške, kao i za suradnjom s vanjskim stručnjacima. Ovo ukazuje na važnost kontinuiranog profesionalnog razvoja i potrebu za nacionalnim standardima u edukaciji i podršci darovitih učenika. Naglasili su i potrebu za suradnjom sa stručnom službom, posebno u Osječko-baranjskoj i

Virovitičko-podravskoj županiji, što upućuje na veći problem nedostatka psihologa u školama. Naime, prema DZS (2022) u Republici Hrvatskoj je u 1986 osnovnih škola zaposleno 2513 stručnih suradnika što je manje od dvoje stručnih suradnika po školi. Ako se uzme u obzir da se među stručne suradnike ubrajaju pedagozi, psiholozi, edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci, knjižničari i zdravstveni radnici (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja, NN, 63/2008, čl. 14) može se zaključiti kako psihologa u školama zasigurno nedostaje. Ipak, postoji pozitivan trend u smjeru povećanja omjera broja stručnih suradnika i škola unutar zadnjih nekoliko godina (DZS, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020). Potreba za edukacijama je izražena u sve tri županije, ali najviše u Virovitičko-podravskoj županiji, zajedno s potrebom za definiranim zakonskim okvirom koja je u toj županiji značajno viša u usporedbi s ostalima.

Više od polovice učitelja u svim županijama sudjelovalo na barem jednoj edukaciji o darovitosti, a pokazuju i velik interes za sudjelovanje u edukacijama s temom darovitosti. Ovi rezultati ukazuju na pozitivan pomak u profesionalnom usavršavanju ako se uspoređi s istraživanjem Pleić (2010) u kojemu je dobiveno kako je tek 7 % učitelja prošlo neku vrstu dodatne edukacije u području darovitosti, ali ih je 72 % bilo zainteresirano za dodatno usavršavanje u tom području.

Moguće objašnjenje podatka da je u navedenim županijama dosta učitelja sudjelovalo u barem jednoj edukaciji o darovitima jesu i ustanove aktivne na ovim područjima. U Splitsko-dalmatinskoj županiji CI SDŽ djeluje već osam godina, a jedna od njegovih ključnih aktivnosti je edukacija odgojno-obrazovnih djelatnika upravo u području rada s darovitim učenicima. Osječko-baranjska županija ima s druge strane udrugu Klikeraj, koja je također dosta aktivna u ovom području. Škole uključene u ovo istraživanje bile su dio projekta Panonski RZC STEM, u okviru kojega su provedeni Programi usavršavanja za rad s darovitim učenicima. Ostaje pitanje kakvo je stanje na državnoj razini, a ovisno o djelovanju ustanova i udruga na određenim područjima.

Teme koje učitelje najviše zanimaju u pogledu edukacija uključuju odgojno-obrazovnu i socio-emocionalnu potporu te identifikaciju darovitih učenika. Međutim, veliki je interes i za ostale teme ponuđene u upitniku, odnosno općenite edukacije o darovitosti i zakonskom okviru rada s darovitimima.

Ovo istraživanje predstavlja doprinos struci jer ukazuje na nezavidno stanje u našem odgojno-obrazovnom sustavu u području pružanja podrške darovitim učenicima te upućuje na kritične točke na kojima bi u budućnosti trebalo raditi, od edukacije učitelja do uspostave ujednačenog sustava identifikacije. Nedostatak ovog istraživanja je što uključuje samo učitelje razredne nastave. U budućim istraživanjima bi bilo korisno usmjeriti se na sve razine obrazovanja te na ostale sudionike rada s

darovitima – stručnu službu, roditelje te same učenike. Osim toga, bilo bi korisno detaljnije ispitati iskustva s darovitima, posebice kvalitativnim pristupom koji bi omogućio dublju analizu problematike rada s darovitima i potrebe učitelja iz specifičnih regija i razina obrazovanja.

Zaključak

Podaci prikupljeni ovim istraživanjem pokazuju da se u trećini škola u sve tri županije uopće ne provodi postupak identifikacije darovitih učenika, a u školama u kojima se provodi najčešće korištena metoda je subjektivna procjena učitelja, dok se u puno manjoj mjeri surađuje sa stručnom službom škole i koristi objektivne, standardizirane skale i upitnike. U pružanju podrške dominira obogaćivanje izvannastavnih kurikuluma, dok je jako malo primjera obogaćivanja kurikuluma u redovnoj nastavi i mentorskog rada. Učitelji u sve tri županije ističu potrebu daljnje edukacije u svim temama vezanim za područje darovitosti.

Može se zaključiti da je prihvaćena hipoteza prema kojoj se pretpostavljalo postojanje nesustavne identifikacije i podrške darovitim učenicima, s naglaskom na češće subjektivne metode identifikacije i podrške u smjeru obogaćivanja kurikuluma (dodatna nastava).

Procjene učitelja u tri županije u nekim temama se značajno razlikuju, a u nekim ne. Iako postoji trend nešto većeg pružanja podrške u Splitsko-dalmatinskoj županiji, druga hipoteza prema kojoj se pretpostavlja postojanje razlika u provedbi identifikacije i podrške darovitim učenicima između županija, u smjeru češćeg identificiranja i pružanja podrške u Splitsko-dalmatinskoj županiji u usporedbi s ostalima je djelomično prihvaćena.

Istraživanje iskustava u radu s darovitim učenicima učitelja razredne nastave provedeno je u tri županije u školskoj godini 2022./23. i kao takvo može predstavljati referentnu točku za praćenje učinka promjena u zakonskom okviru. Smjernice za rad s darovitim djecom i učenicima izišle su u prosincu 2022. godine, a za jesen 2024. planira se objava novog, osuvremenjenog Pravilnika za rad s darovitim učenicima. Predstoji nam vidjeti kakve će promjene u praksi donijeti promjena i primjena zakonskog okvira u pružanju podrške ovoj specifičnoj skupini učenika.

Literatura

- Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja. Narodne novine, 63/2008. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html Pristupljeno 17. travnja 2024.
- Državni zavod za statistiku (2016). OSNOVNE ŠKOLE, KRAJ ŠK. G. 2014./2015. IPOČETAK ŠK. G. 2015./2016. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/08-01-02_01_2016.htm Pristupljeno 17. travnja 2024.
- Državni zavod za statistiku (2017). OSNOVNE ŠKOLE, KRAJ ŠK. G. 2015./2016. IPOČETAK ŠK. G. 2016./2017. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/08-01-02_01_2017.htm Pristupljeno 17. travnja 2024.
- Državni zavod za statistiku (2018). OSNOVNE ŠKOLE, KRAJ ŠK. G. 2016./2017. IPOČETAK ŠK. G. 2017./2018. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/08-01-02_01_2018.htm Pristupljeno 17. travnja 2024.
- Državni zavod za statistiku (2019). OSNOVNE ŠKOLE, KRAJ ŠK. G. 2017./2018. IPOČETAK ŠK. G. 2018./2019. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/08-01-02_01_2019.htm Pristupljeno 17. travnja 2024.
- Državni zavod za statistiku (2020). OSNOVNE ŠKOLE, KRAJ ŠK. G. 2018./2019. IPOČETAK ŠK. G. 2019./2020. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/08-01-02_01_2020.htm Pristupljeno 17. travnja 2024.
- Državni zavod za statistiku (2022). OSNOVNE ŠKOLE, KRAJ ŠK. G. 2020./2021. IPOČETAK ŠK. G. 2021./2022. <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29006> Pristupljeno 17. travnja 2024.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2022). Smjernice za rad s darovitim djecom i učenicima. <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Publikacije/Smjernice-za-rad-s-darovitim-djecom-i-ucenicima.pdf> Preuzeto 17. travnja 2024.
- Nikčević-Milković, A., Jerković, A. i Rukavina, M. (2016). Stanje, problemi i potrebe rada s darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina*, 11(1), 9-34.
- Nikčević-Milković, A. (2021). Procjene nastavnika o stanju i potrebama rada s darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 162(1-2), 27-22.
- Pleić, N. (2010). Mišljenje i stavovi učitelja o darovitim učenicima. *Školski vjesnik*, 59(1), 19-38.
- Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika. Narodne novine, 34/1991. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1991_07_34_967.html Pristupljeno 17. travnja 2024.
- Škoda Đurin, J., Mikulić, G., i Ćurković, N. (2020). Nominacijski upitnici u identifikaciji darovitih učenika. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 161(3-4), 431-448.
- Vlahović-Štetić, V., Vizek Vidović, V., Arambašić, L., Vojnović, N., i Pavlin-Bernardić, N. (2008). *Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi (drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje) (No. 27)*. Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanja i razvoj obrazovanja.
- Zavalić, F. (2017). *Stavovi učitelja o darovitim učenicima i akceleraciji*. Doctoral dissertation, University of Zagreb. Department of Croatian Studies. Division of Psychology.

Supporting the development of gifted students – assessments by classroom teachers

Abstract

Gifted students need systematic educational support to have the opportunity to realize their potential. This research aims to analyse the current state of educational support for talented students in primary schools in three Croatian counties: Split-Dalmatia, Osijek-Baranja, and Virovitica-Podravina. A survey questionnaire constructed for this research was conducted on 483 primary school teachers in 171 schools. The methods of identifying gifted students, providing support to them, and teachers' interest in training in giftedness were examined, as well as differences in these variables between counties. The results indicate that, in most schools, subjective assessment is the most commonly used method of identification, while support is most often provided in the context of additional classes, competitions, etc. Teachers also express a high interest in further education and development in the field of giftedness.

Keywords: education of gifted students; identification of giftedness; legal framework for working with gifted students.